

In her monograph, Nada Kujundžić questions the prevailing belief that fairy-tale space serves a single purpose, that of passively framing the unfolding events. Instead, narrative space is depicted as having genre defining potential, thus establishing a fresh interpretation and definition of the fairy tale, along with a re-evaluation of the classification of short prose narrative genres within the examined collection. The innovative and well-substantiated concepts presented in this monograph are poised to capture the interest of scholars, particularly those engaged in folklore studies and children's literature. Ultimately, even though the findings are based on the study of Grimms' fairy tales, the monograph offers an analytical framework with broader applicability. Consequently, it is highly likely to serve as a foundational starting point for future research in the fairy-tale field.

O prošlosti koja definira sadašnjost i o sadašnjosti koja određuje viđenje prošlosti

Berislav Majhut. 2022. *Hrvatska dječja književnost okreće list*. Zagreb: Matica hrvatska. 410 str. ISBN 978-953-341-152-1.

Katarina Ivon

Uistinu, prošlost definira sadašnjost, a sadašnjost htjela ne htjela određuje viđenje prošlosti. Ako ikome treba biti stalo do toga da se zgrada hrvatske dječje književnosti postavi na solidne temelje onda je to svakako stalo suvremenoj produkciji dječje književnosti koja bi jednostavno naravnom težnjom trebala željeti vidjeti svoju pravu vrijednost i mjesto u odnosu na tradiciju iz koje izrasta (12).

Berislav Majhut u svojoj je novoj knjizi *Hrvatska dječja književnost okreće list* otvorio niz zanimljivih i intrigantnih pitanja o povijesti hrvatske dječje književnosti, ponudio inovativna i svježja čitanja i interpretacije, pozabavio se nakladnicima i prijevodima te periodizacijskim modelom hrvatske dječje književnosti i pritom ponudio drugačiju periodizaciju koja bi se temeljila na nakladničkim politikama i čitateljskim praksama. Autor je usmjerio svoj istraživački pogled na neistražene fenomene hrvatske dječje književnosti, zavirio je u „bijela područja“ – neistražena područja koja su se istraživačima slučajno ili namjerno izgubila iz vida (23), ali i detektirao one „crne rupe“ – diskurse o dječjoj književnosti kao rezultate specifičnih povijesnih okolnosti i ideoloških preferencija kojima je hrvatska dječja književnost bila izložena.

U uvodu knjige autor navodi da su poticaji njezinu nastajanju bile i prepreke na koje je nailazio proučavajući povijest hrvatske dječje književnosti, ali i aksiomatski i neupitni stavovi o povijesnom kontinuitetu i razvitku hrvatske dječje književnosti te društvenim i estetskim vrijednostima koje ona u prvom redu apsorpira i prenosi dalje (14–15). Treba naglasiti kako je riječ o autoru koji spomenutu problematiku proučava temeljito i sustavno dug niz godina (o čemu svjedoče ranije objavljene izvrsne rasprave i knjige), stoga je knjiga oblikovana kao zbir već objavljenih radova koje je autor ponudio u njihovu integralnom obliku, razumijevajući ih kao dio cjeline u kojoj oni dobivaju svoje potpuno značenje.

Prvo je poglavlje knjige pod naslovom „Devijacije i neistražena područja hrvatske dječje književnosti“ (23–47) posvećeno uvriježenim predodžbama o hrvatskoj dječjoj književnosti

koje su dobile poziciju neupitnih istina, iako su, kako navodi autor, duboko pogrješne, pritom posebnu pozornost posvećujući povijesnoj i ideološkoj perspektivi određene književne činjenice bez koje se ne može u potpunosti razumijevati njezina pojavnost. Majhut kao primjere navodi društvenu i ideološku promjenu državnoga uređenja nakon 1918. i njezin utjecaj na hrvatsku dječju književnost, što se prilično zanemaruje; zatim 1930-e godine, predodžba o kojima je naknadno u potpunosti obilježena socijalno angažiranom književnošću, iako usporedno postoji čitav niz autora koji stvaraju u drugačijem (nacionalno angažiranom) ključu. Zanimljivim ističe i pitanje ideološke cenzure i ideologizacije kanona hrvatske dječje književnosti nakon 1945. godine. Problematizirajući početke hrvatske dječje književnosti, propituje Crnkovićeve periodizacijske tvrdnje o počecima hrvatske dječje književnosti Filipovićeve *Tobolcem* iz 1850. i njezinu nastajanje u okrilju Hrvatskoga pedagoško-književnoga zbora. Autor problematizira i početke hrvatske književnosti za mlade i ulogu romana Jože Horvata *Sedmi be* u procesu ustanovljivanja područja adolescentske književnosti, tvrdeći da se zanemaruje niz susljednih pojavnosti koje se vezuju uz književnost za mlade. Postavlja pitanje o (ne)spominjanju katoličke (dječje) književnosti, koja postoji, o kojoj govore suvremenici, a koja se ne pojavljuje u pregledima povijesti hrvatske dječje književnosti. Ponudnim primjerima Majhut ukazuje na nedostatnost i nepreciznost paradigme suvremenoga proučavanja hrvatske dječje književnosti, navodeći i razloge zašto ju treba prevladati kao i činjenicu da ona više ne pruža pouzdan i primjeren okvir za istraživanje navedene problematike.

Drugim poglavljem pod naslovom „Trebali li nam nova povijest hrvatske dječje književnosti“ (49–68) postavlja pitanje o potrebi nove povijesti hrvatske dječje književnosti, detektirajući i „istraživački nukleus iz kojeg žari snaga te paradigme“ (21). Uvažavajući nastojanja Milana Crnkovića da hrvatskoj dječjoj književnosti osigura autonomnost i pravo na vlastitu opstojnost, Majhut smatra da autorova periodizacija postaje preuska, nedostatna te zamagljuje pogled na razvoj hrvatske dječje književnosti jer je stvorena pojmovnim klasterom funkcionalno opravdanim u vrijeme komunizma (što Majhut detaljnije obrazlaže u knjizi). Stoga u trećem poglavlju „Periodizacija hrvatske dječje književnosti s motrišta čitateljske publike i nakladnika“ (69–137) nudi periodizaciju temeljenu na poziciji čitateljske publike koja svojim interesom usmjeruje književnu proizvodnju. Majhut navodi kako se takvim pristupom puno rafiniranije razlaže dječja književnost, a prateći promjene oblika i transakcije kojima knjiga dolazi do čitatelja ostaje se na tlu dječje književnosti i tek djelomice ovisi o promjenama društvenoga konteksta (80). Periodizacija koju je Majhut ponudio izgleda ovako: prvo razdoblje (1527. – 1796.) obilježava namjenska dječja knjiga, odnosno utilitarna (namjenska) književnost. Većinom je riječ o početnicama i katekizmima, ali kasnije i drugim poučnim tekstovima. Na tom je tragu prva poznata hrvatska knjiga namijenjena djeci hrvatska glagoljska početnica objavljena 1527. u Veneciji. Drugo razdoblje (1796. – 1844.) obilježava pojava zabavne dječje knjige, odnosno autori unutar djela razlučuju zabavno od poučnoga. Kao primjer navodi knjigu *Mlajssi Robinzon* objavljenu upravo 1796. godine u kojoj je priča o Robinzonu uklopljena u okvirnu priču u kojoj otac s djecom i njihovim prijateljima razgovara o njoj. Treće razdoblje (1844. – 1880.) obilježeno je kontinuiranim objavljivanjem dječjih knjiga koje je u znaku institucija (Kolo mladih rodoljuba) ili pojedinaca (Franjo Župan) kao pokretača nakladničkih nizova i dječjih časopisa kojima se ostvaruje kontinuitet izdavanja djela dječje književnosti. Prvi naslov koji

objavljuje Kolo mladih rodoljuba je *Genoveva* 1846. godine, a u tom razdoblju pokreću se i prvi časopisi dječje književnosti (*Bosiljak*, *Smilje* i *Bršljan*), dok je svakako značajna i distribucija preko modela „nagrada knjiga“ koja postaje najvažniji model prodaje knjiga. Četvrto razdoblje (1880. – 1918.) označava slobodno tržište dječjih knjiga, odnosno pojava knjiga koje se ne prodaju preko institucija, modelom „nagrada knjiga“, u prvom redu slikovnica koje su usmjerene slobodnomu tržištu. Peto razdoblje (1919. – 1945.) obilježava dijete kao neposredni kupac dječje knjige, ali i potpuno novi ideološki kontekst nakon Prvoga svjetskoga rata. Nakladničke politike su dominantne te ažurno odgovaraju na zahtjeve publike (knjige namijenjene djevojkama, petparački romani te pripovijedi o nestašnoj djeci). Posebice je značajan, kako navodi Majhut, radikalno novi odnos nakladnika i publike, odnosno izravno nakladnikovo obraćanje djetetu bez posredovanja odraslih te širenje distribucijske mreže preko trafika. Šesto razdoblje (1945. – 1952.) u znaku je radikalnih društvenih promjena, stoga Majhut govori o revolucionarnoj dječjoj književnosti koja u potpunosti prekida s tradicijom dotadašnje dječje književnosti, a postaje agitacijsko sredstvo u službi novoga političkoga konteksta. Razdoblje obilježava potreba za novim sustavom dječje književnosti koji je sankcionirao određene književne vrste (bajka, pustolovni roman, strip), institucije (dječje časopise i nakladničke nizove) i autore. Sedmo razdoblje (1952. – 1991.) usmjereno je na dječju književnost u uvjetima komunističkoga režima. Majhut evidentira popuštanje ideološkoga pritiska sredinom 1950-ih te oprezno otvaranje prema zapadnoj kulturi i prijevodnoj književnosti (ponovna pojava stripa, petparačke književnosti, žanrovskoga dječjega romana), no uz ponovno oživljavanje prijepora između trivijalne i ozbiljne književnosti. Majhut piše da trivijalna književnost sa Zapada, osim prijetnje pedagoškim nastojanjima roditelja i učitelja koji su na prvoj liniji obrane protiv nadiranja *šund* literature, predstavlja i napad na temelje socijalističkoga društvenoga poretka, odnosno predstavlja ideološku prijetnju. Osmo razdoblje Majhut određuje 1991. godinom, radikalnim društvenim promjenama, tranzicijom komunističkoga u demokratski sustav, Domovinskim ratom i stvaranjem hrvatske države. To razdoblje obilježavaju i nove tehnologije koje nastoje osvojiti dječje slobodno vrijeme te dječju književnost gurnuti u stranu. U konačnici, prema Majhutu, hrvatska dječja književnost u suvremenom globalizacijskom trenutku zadobiva posve novu ulogu, ona postaje „ogledalo“ lokalnoga društva koje jedino može reflektirati stanje toga društva, i upravo u tom je kontekstu nacionalna dječja književnost od iznimnoga značaja (137).

Četvrto poglavlje „Uvođenje kolegija o dječjoj književnosti u akademsko obrazovanje“ (139–161) Majhut je posvetio razvoju akademskoga istraživanja dječje književnosti. Kao prve istraživače dječje književnosti navodi učitelje, dok prvi prikaz povijesti hrvatske dječje književnosti pripisuje Josipu Kirinu iz 1886. godine „Razvitak hrvatskoga pučkog školstva, naročito u preporodu našeg naroda“. Svakako je zanimljiva informacija koju donosi Majhut o proučavanju dječje književnosti u Velikoj Britaniji koje se posljednjih 30-ak godina razvija u okvirima odsjeka za engleski jezik i književnost (*English Studies*), ujedno izlazeći iz okrilja institucija za izobrazbu učitelja, što nije slučaj u hrvatskom kontekstu u kojem se ipak dječja književnost vezuje za učiteljske studije. Zanimljiv je i podatak da se 1961. godine uvodi prvi visokoškolski kolegij o dječjoj književnosti na pedagoške akademije u Hrvatskoj pod nazivom *Kultura usmenog i pismenog izraza s dječjom literaturom*. Sljedeće poglavlje pod

naslovom „Hrvati i Muslimani: najstarija tema i njezin razvoj u hrvatskom povijesnom romanu za djecu i mladež do 1945.“ (163–189) posvećeno je strukturiranoj predodžbi muslimanske kulture u hrvatskom povijesnom romanu za djecu i mladež do 1945. godine. Oslanjajući se dijelom na imagološku paradigmu autor uočava predodžbe o Muslimanima i muslimanskoj kulturi koje se strukturiraju unutar analiziranoga opusa od sredine 19. stoljeća do sredine 20. stoljeća. One su nestalne sa značajnim aksiološkim obratom na kraju promatranoga razdoblja, počevši od odbacivanja i neprihvatanja na početku do uvažavanja i razumijevanja na kraju.

Poglavlje koje slijedi posvećeno je fantastici u Lovrakovim ranim romanima koja je prilično subverzivna prema većinom prihvaćenoj tezi o angažiranoj realističnoj dječjoj književnosti tridesetih. Dvije zanimljive teme koje autor obrađuje, a koje tematiziraju pojave u nakladništvu nakon Prvoga svjetskoga rata obrađene su u poglavljima pod naslovima: „Djevojačkim srcima: nakladničke cjeline iz dvadesetih godina 20. stoljeća“ (213–254) te „Nestašna djeca u hrvatskoj dječjoj književnosti nakon Prvoga svjetskog rata“ (255–280). U prvom spomenutom poglavlju tematiziraju se knjige namijenjene ženskoj adolescentskoj publici. Iako publiciranje takvih knjiga ima dugu tradiciju – većinom je riječ o autorskim angažmanima (utilitarnoj književnosti) – 1920-ih objavljivanje knjiga za djevojke dobiva drugačiji oblik čija je temeljna karakteristika decentno sentimentalno pripovijedanje. Nakladnici preuzimaju izravnu inicijativu te je u tom razdoblju pokrenuto nekoliko nakladničkih cjelina za djevojke, autor navodi nakladničke nizove: Biblioteka moje kćeri, Djevojačka knjiga, Djevojački romani, Djevojačkim srcima, vremenski ih ograničavajući, od 1922. do 1925. I pojavu pripovijedi o nestašnoj djeci Majhut povezuje s čitateljskim potrebama nakon Prvoga svjetskoga rata. Poratna atmosfera u društvu reflektirala se i na dječju kulturu i književnost, a bila je i mogući poticaj pojavi priča o nestašnoj djeci. „Stari svijet je iz temelja potresen i smijeh nad nekažnjenim vragolijama djece izgleda poput prirodnog oduška. Lakše je djeci dopustiti uživanje u nestašnosti crtanih likova negoli odgovarati na dječja pitanja o sudjelovanju očeva u ratu ili o stranama u ratu. Nekažnjena nestašnost djece odgovarala je duhu vremena u kojemu su se slamale i nestajale stare vrijednosti“ (278). Autor zaključuje kako su pripovijedi o nestašnoj djeci, djevojački romani te pripovijedi u svescima glavni smjerovi odgovora hrvatskih nakladnika na zahtjeve čitateljske publike i društva u desetljeću nakon Prvoga svjetskoga rata.

Zanimljivo poglavlje posvećeno je nakladničkoj kući Stjepana Kuglija i datiranju Kuglijevih izdanja (281–304). S obzirom na to da u impresumima ne stoji podatak o godini objavljivanja knjiga, Majhut uz povijest te izdavačke kuće donosi i pokušaj datiranja svakoga naslova koji je nakladnička kuća Kugli objavila. Posljednje je poglavlje posvećeno *Robinsonu Crusoeu*, jednom od najvažnijih prijevodnih djela hrvatske dječje književnosti (22). Na tragu članka Vladoja Dukata „Robinson Crusoe“, objavljenom 1903. godine, autor daje prikaz i analizira prisutnost *Robinsona* u hrvatskom kulturnom prostoru od 1903. godine. (*Robinson* u preradbama egzistira od 1796. godine). Majhut zaključuje kako upravo *Robinson* svojom nakladničkom sudbinom izvrsno ocrtava društvena gibanja i ideološki kontekst, posebice nakon Drugoga svjetskoga rata. Kao primjer stiče ideološki obojen prijevod izvornoga Defoeova teksta Berislava Grgića za nakladničku kuću Mladost 1954. godine iz kojega su izbačena religiozna Robinsonova razmišljanja.

U konačnici riječ je o nizu inovativnih i zanimljivih čitanja povijesti hrvatske dječje književnosti koje nam je ponudio Berislav Majhut. Autor je otvorio posve drugačiji periodizacijski model, krenuo je od nakladnika i čitateljske publike te njihova utjecaja na razvoj dječje književnosti, pritom uvažavajući povijesni i društveni trenutak te kulturni kontekst u kojem se tada nalazila hrvatska dječja književnost. Čini se kako je uspio zaviriti u većinu „bijelih područja“ i interpretirati „crne rupe“, spomenute neupitne istine o hrvatskoj dječjoj književnosti koje zamućuju jasan pogled na njezinu povijest, sputavajući i razumijevanje sadašnjosti i budućnosti te ih u prvom redu razumijevajući kao rezultate ideološkoga teksta i konteksta u razvitku hrvatske dječje književnosti. Majhutova čitanja definitivno mijenjaju vizuru gledanja na hrvatsku dječju književnost, nude nove poticaje, nesebično otvaraju golema još neistražena područja, pritom upozoravajući na društvene i ideološke turbulencije kroz koje je prolazila hrvatska dječja književnost, a koje su ostavile golem trag u tekstovima hrvatske dječje književnosti, ali i u tekstovima o hrvatskoj dječjoj književnosti. Riječ je o knjizi koja je u nacionalnom istraživačkom prostoru bila iznimno potrebna, u prvom redu u kontekstu osnaživanja njezine opće pozicije, ali i potvrđivanja dječje književnosti kao neovisnoga područja istraživanja. Budućim istraživačima Berislav Majhut poručuje da ideologiju jednostavno ne mogu izbjeći jer je sveprisutna, no dužni su je amortizirati, odnosno „nadići sebe i svoju osobnu naklonost te učiniti taj nužni partikularitet što općenitijim“ (47), ali se ipak ne smiju preplašiti veličine zadatka koji pred njih postavlja hrvatska dječja književnost nego se trebaju naoružati strpljenjem i hrabrošću pri hvatanju u koštac s novim izazovima koji im predstoje.

Iza kulisa hrvatske poratne dječje književnosti u Jugoslaviji

Berislav Majhut i Sanja Lovrić Kralj. 2022. *Naša dječja književnost. Hrvatska dječja književnost u Jugoslaviji 1945. – 1955.* Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada. 296 str. ISBN 978-953-169-498-8.

Ivana Milković, Vladimira Rezo

Autorski dvojac Majhut - Lovrić Kralj poklonio je hrvatskoj čitateljskoj publici knjigu koja je silno nedostajala cjelokupnoj javnosti, ponajprije istraživačima i predavačima dječje književnosti. Postojala je golema praznina u pregledu dječje književnosti, u samom polazištu i nosivim stupovima cijele konstrukcije današnjega poimanja dječje književnosti i svega što ona dotiče, u odgojno-obrazovnom i širem kulturnom kontekstu. Izlaskom ove knjige istraživači su dobili uporište, riznicu podataka i znanja na koju se mogu osloniti.

Svojevrsni predgovor, nazvan „Crnkovićeve oporuka“ (9–23), nedvojbeno pokazuje da se autori itekako oslanjaju na znanstvenu ostavštinu Milana Crnkovića istovremeno polemički propitujući svaku postavku. U njihovu je fokusu jedan od posljednjih Crnkovićevih radova, *Neki problemi i zadaće znanstvenog istraživanja i promocije dječje književnosti u Hrvatskoj danas*. U njemu je Crnković podsjetio na (ponekad još aktualnu) borbu hrvatske dječje književnosti za priznanje vlastitoga postojanja, uz popis zadataka koje bi trebalo obaviti u nadolazećem vremenu. Jedna od najvažnijih zadaća nužna je reinterpretacija korpusa hrvatske dječje književnosti od 1945. do 1990. godine - stoga Crnkovićev članak